

УДК 347.965/4:[378.091.212.2+005.935.33](477)
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2195/2025/1.129-4>

Ганна КЛИМЕНКО, асп.
ORCID ID: 0009-0007-4008-3102
e-mail: climenkoanna@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

РЕФОРМУВАННЯ ПРОЦЕДУРИ СКЛАДАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ІСПИТУ ДЛЯ ОТРИМАННЯ ПРАВА НА ЗАНЯТТЯ АДВОКАТСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Вступ. Відповідно до Конституції України, адвокатура є невід'ємним складником системи правосуддя. Високий рівень професійної підготовки адвокатів є необхідною умовою належного функціонування судової системи й ефективного захисту прав і свобод громадян. В Україні процедура складання кваліфікаційного іспиту для отримання права на заняття адвокатською діяльністю є основним етапом доступу до професії, яка, водночас, характеризується низкою системних проблем і корупційних ризиків, що негативно позначаються на функціонуванні системи правосуддя, ефективності надання правничої допомоги та довірі суспільства до адвокатури як інституту. Актуальність цього дослідження зумовлена необхідністю удосконалення процедури складання кваліфікаційного іспиту, що має відповідати кращим європейським і світовим практикам. Метою дослідження є аналіз чинної процедури складання кваліфікаційного іспиту для набуття права на заняття адвокатською діяльністю в Україні, виявлення її недоліків і формулювання авторського погляду на її реформування відповідно до міжнародних стандартів.

Методи. Дослідження ґрунтується на застосуванні методів аналізу та синтезу, індукції та дедукції, формально-юридичного та логіко-юридичного методів.

Результати дослідження полягають у виявленні низки недоліків процедури складання кваліфікаційного іспиту для отримання права на заняття адвокатською діяльністю та формулюванні теоретичних положень і практичних пропозицій щодо вдосконалення відповідної процедури.

Висновки. Виявлено, що чинна процедура складання кваліфікаційного іспиту для адвокатів в Україні є неефективною, не відповідає міжнародним стандартам та умовам часу, а також містить суттєві недоліки, що полягають у наявності високих корупційних ризиків, відсутності прозорої процедури проведення оцінювання та застарілих формах перевірки знань. З метою реформування процедури складання кваліфікаційного іспиту запропоновано запровадити анонімне комп'ютерне тестування шляхом запозичення технології зовнішнього незалежного оцінювання, що має забезпечити прозорість і контроль за діяльністю кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури. Реалізація цих заходів сприятиме підвищенню рівня професійної підготовки адвокатів, зниженню корупційних ризиків і посиленню довіри до адвокатури в суспільстві.

Ключові слова: адвокатура, доступ до професії адвоката, адвокатська діяльність, кваліфікаційний іспит.

Вступ

Відповідно до Конституції України, адвокатура є невід'ємним складником системи правосуддя, яка відіграє ключову роль у забезпеченні права на захист, сприяє реалізації принципу верховенства права та забезпеченню справедливого правосуддя. Високий рівень професійної підготовки адвокатів є необхідною умовою належного функціонування судової системи й ефективного захисту прав і свобод громадян. В Україні процедура складання кваліфікаційного іспиту для отримання права на заняття адвокатською діяльністю є основним етапом доступу до професії. Водночас реалізація відповідної процедури на практиці супроводжується низкою системних проблем і корупційних ризиків, що негативно позначаються на функціонуванні системи правосуддя, ефективності надання правничої допомоги, загальному рівні професійної компетентності адвокатів і довірі суспільства до адвокатури як інституту.

Актуальність цього дослідження зумовлена необхідністю удосконалення процедури складання кваліфікаційного іспиту, що має відповідати кращим європейським і світовим практикам. У своєму звіті щодо України у 2023 р. Європейська комісія наголосила на важливості суттєвого вдосконалення кваліфікаційних процедур для адвокатів як на рівні законодавства, так і на практиці. Однак жодних заходів щодо реформування механізму доступу до професії адвоката, який включає в себе процедуру складання кваліфікаційного іспиту, реалізовано не було, що свідчить про відсутність прогресу в цій сфері та збереження існуючих системних проблем.

Метою дослідження є аналіз чинної процедури складання кваліфікаційного іспиту для набуття права на заняття адвокатською діяльністю в Україні, виявлення її

недоліків і формулювання авторського погляду на її реформування відповідно до міжнародних стандартів. Досягнення цієї мети забезпечується розв'язанням таких завдань, як-от: дослідження нормативно-правового регулювання процедури складання кваліфікаційного іспиту для набуття права на заняття адвокатською діяльністю в Україні; визначення основних недоліків чинної процедури та формулювання авторського бачення концептуальних змін процедури складання кваліфікаційного іспиту в Україні відповідно до міжнародних стандартів з метою удосконалення відповідної процедури та запобігання корупційним ризикам.

Методи

Дослідження ґрунтується на застосуванні формально-юридичного методу для проведення аналізу нормативно-правових актів, що регулюють процедуру складання кваліфікаційного іспиту, з метою виявлення законодавчих прогалин і недоліків у правовому регулюванні. У процесі дослідження також застосовувалися методи аналізу та синтезу, що дозволили систематизувати наявну інформацію, виокремити ключові проблеми й обґрунтувати необхідність реформування. Методи індукції та дедукції дали змогу встановити взаємозв'язок між загальними тенденціями у сфері доступу до адвокатської професії і конкретними недоліками чинної процедури складання кваліфікаційного іспиту в Україні, що стало основою для формулювання пропозицій щодо її удосконалення відповідно до міжнародних стандартів.

Результати

Основні вимоги до складання кваліфікаційного іспиту, який є однією з обов'язкових передумов доступу до професії адвоката в Україні, визначені ст. 9 Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність".

© Клименко Ганна, 2025

Зокрема, відповідно до положень зазначеної статті, кваліфікаційний іспит спрямований на перевірку теоретичних знань у сфері права, практичних навичок та умінь, необхідних для здійснення адвокатської діяльності. При цьому порядок складання кваліфікаційних іспитів, методика оцінювання та програма іспиту затверджуються Радою адвокатів України (Про адвокатуру та адвокатську діяльність, 2012, ст. 9). Варто зазначити, що попередній закон про адвокатуру взагалі не містив положень щодо порядку організації та проведення кваліфікаційного іспиту, фактично залишаючи вирішення цих питань на розсуд кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури.

Запровадження у 2016 р. монополії адвокатури на представництво інтересів у судах стало вагомим чинником зростання кількості осіб, які бажають бути право на здійснення адвокатської діяльності, що стало помітним уже в перший рік після запровадження нововведень. Надалі ця тенденція зростання кількості адвокатів у Єдиному реєстрі адвокатів України не змінилась, що було досліджено в межах Тіньового звіту до розділу 23 "Правосуддя та фундаментальні права" Звіту Європейської комісії щодо України у 2024 р. (Тіньовий звіт, 2024, с. 173).

Однак таке суттєве зростання попиту на отримання адвокатського свідоцтва супроводжувалося певними негативними наслідками, серед яких особливо гостро постала проблема зростання корупційних ризиків у процедурі складання кваліфікаційного іспиту. Цей аспект знайшов своє підтвердження як у вітчизняних експертних дослідженнях (Тіньовий звіт, 2018; Тіньовий звіт, 2024), так і у звітах європейських інституцій щодо стану реформ в Україні.

Переваги й недоліки чинної системи складання кваліфікаційного іспиту були предметом дослідження і в наукових працях. Зокрема, В. В. Владишевська зазначила, що процедура складання кваліфікаційного іспиту є неефективною і не відповідає умовам і розвитку сучасності. Наприклад, аналізуючи першу частину кваліфікаційного іспиту (письмову), необхідно висловити зауваження з приводу недоцільності складання процесуальних документів у письмовому варіанті, у зв'язку з тим, що кандидат витрачає дуже багато часу на складання таких документів, але по суті це не дає комісії можливості об'єктивно оцінити його знання. З урахуванням технологічного прогресу вважаємо, що процедуру складання можна проводити за допомогою комп'ютеризованих класів, де претендент зможе підготувати макет процесуального документу та здати його членам комісії на перевірку. Альтернативою письмовій частині кваліфікаційного іспиту також може стати комп'ютерне анонімне тестування на визначення рівня знань претендента, що надасть можливість уникнути дублювання з програмою стажування кандидата, де він складає процесуальні документи з усіх спеціалізацій (Владишевська, 2021, с. 129).

У березні 2018 р. Рада адвокатів України затвердила Концепцію реформування процедури складання кваліфікаційного іспиту для отримання права на заняття адвокатською діяльністю та створила робочу групу з питань імплементації положень відповідної Концепції. Концепція передбачала низку важливих нововведень, спрямованих на підвищення прозорості й ефективності процедури складання кваліфікаційного іспиту та, передусім, на мінімізацію корупційних ризиків.

Запропонована процедура мала складатися з двох послідовних етапів. Перший етап включав теоретичне

тестування, метою якого була перевірка знань кандидата у сфері права, історії адвокатури й адвокатської етики, шляхом проходження тесту зі 100 запитань із 10 тематичних блоків. Для успішного проходження цього етапу кандидату було б потрібно правильно відповісти щонайменше на 94 % запитань. При цьому тестування мало проходити у спеціальному приміщенні Ради адвокатів і кваліфікаційно-дисциплінарної комісії, обладнаному відеоспостереженням. Другий етап передбачав виконання практичних завдань із розв'язання юридичних задач і складання процесуальних документів із можливістю використання спеціалізованого програмного забезпечення. Загалом процедура мала ґрунтуватися на автоматичній генерації запитань із загальнодоступного пулу, опублікованого на вебсайті НААУ, що суттєво зменшувало би вплив суб'єктивного фактора й забезпечувало прозорість і зрозумілість усього процесу (Рішення № 25..., 2018).

Крім того, відповідним рішенням Ради адвокатів України було визначено, що кваліфікаційний іспит за оновленою процедурою проводитиметься, починаючи з 1 вересня 2018 р. Утім, попри офіційне ухвалення концепції, її положення так і не були реалізовані на практиці. Як наслідок, станом на 2025 р. кваліфікаційні іспити продовжують проводитися за старою процедурою, що свідчить про декларативний характер ухвалених змін і відсутність реальних кроків для їх практичної імплементації.

У Тіньовому звіті "Адвокатура України: уроки перших років самоврядності" увагу було приділено суттєвим недолікам, які стосуються процедури складання кваліфікаційного іспиту для отримання права на заняття адвокатською діяльністю. Зокрема, зазначалося, що одним із ключових проблемних аспектів стала невинновато тривала процедура очікування кандидатами на можливість скласти кваліфікаційний іспит, що значною мірою обмежує їхній доступ до професії. Крім того, автори звіту наголошували на недосконалоості та непрозорості процедур, що застосовуються під час проведення іспиту, унаслідок чого виникають значні корупційні ризики та створюються умови для зловживань (Тіньовий звіт, 2018, с. 36). Окрему критику викликала формальна декларативність Концепції реформування процедури складання кваліфікаційного іспиту, яка, попри амбітні наміри щодо забезпечення відкритості та справедливості оцінювання кандидатів, так і не була повною мірою впроваджена на практиці. З огляду на це, автори звіту зазначили, що задекларовані реформи здебільшого залишилися нереалізованими, а чинна процедура продовжує містити численні системні недоліки.

У 2023 р. Європейська комісія у своєму звіті щодо оцінювання стану правосуддя в Україні вперше акцентувала увагу не лише на загальних питаннях функціонування української судової системи, але й окремо проаналізувала становище інституту адвокатури. Зокрема, було зазначено, що інститут адвокатури потребує суттєвих реформ, які б сприяли наближенню національного законодавства та практик до чинних європейських стандартів. Особливе занепокоєння у представників Європейської комісії викликала процедура набуття права на заняття адвокатською діяльністю, яку у звіті було охарактеризовано як таку, що супроводжується системними недоліками й має високий ступінь схильності до корупційних ризиків. Указувалося, що процес допуску до адвокатської професії залишається вразливим до корупційних ризиків, що негативно впливає на довіру суспільства до адвокатури

та ставить під сумнів її незалежність (Ukraine 2023 Report, с. 27).

Таким чином, уперше у своїх рекомендаціях Європейська комісія чітко наголосила на необхідності проведення глибоких системних змін, спрямованих на створення прозорої, зрозумілої та ефективної процедури доступу до професії, яка виключала б можливість суб'єктивного впливу та корупційних виявів.

Незважаючи на чіткі рекомендації та наполегливі заклики Європейської комісії щодо необхідності реформи адвокатури, зокрема й перегляду процедури доступу до професії адвоката в Україні, ситуація залишилася незмінною. Адвокатське самоврядування та відповідні державні інституції не робили жодних дієвих кроків до усунення тих системних недоліків, на яких було наголошено в офіційному звіті й публічних дискусіях, які вже давно точились у адвокатській спільноті. Така бездіяльність та ігнорування рекомендацій Європейської комісії може в перспективі негативно вплинути не тільки на статус адвокатури як незалежного інституту, але й загалом на подальший прогрес судової реформи в Україні.

Після оприлюднення Тіньового звіту щодо розділу 23 "Правосуддя та фундаментальні права" Звіту Європейської комісії, Національна асоціація адвокатів України (НААУ) офіційно висловила свою позицію стосовно порушених питань (Рішення № 65..., 2024, с. 29). Зокрема, НААУ підкреслила, що категорично не погоджується з наведеними у звіті негативними оцінками стану адвокатури в Україні й указала на те, що подібні висновки є упередженими й не повною мірою відображають реальний стан справ. Щодо процедури складання кваліфікаційного іспиту, НААУ зазначила, що Рада адвокатів України вже затвердила відповідну концепцію реформування процедури кваліфікаційного іспиту, яка покликана суттєво поліпшити прозорість, ефективність і об'єктивність процедури, а також знизити корупційні ризики. Окрім того, у своїй позиції НААУ підкреслила, що органами адвокатського самоврядування активно ведеться робота щодо впровадження нових механізмів проведення кваліфікаційного іспиту, однак конкретних термінів і практичних результатів такої діяльності поки не було представлено. Отже, офіційна позиція НААУ демонструє, з одного боку, формальне визнання необхідності реформи, а з іншого – відсутність чітких термінів і конкретних кроків щодо її практичного втілення, що залишає відкритим питання реального поліпшення ситуації у цій сфері.

Для здійснення незалежного моніторингу стану реформ у сфері правосуддя на замовлення Європейського Союзу було підготовлено Тіньовий звіт до розділу 23 "Правосуддя та фундаментальні права" Звіту Європейської комісії щодо України. Цей документ було створено силами коаліції українських громадських організацій, які дослідили й надали ґрунтовну незалежну оцінку ситуації, що склалася в інституті правосуддя, адвокатури та суміжних сферах станом на сьогодні.

Окрему увагу автори звіту приділили аналізу наявних проблем у доступі до адвокатської професії, особливо акцентуючи на недосконалості процедури складання кваліфікаційного іспиту. Крім того, гострою проблемою було названо отримання статусу адвоката особами з державної служби, колишніми співробітниками правоохоронних органів, суддями, прокурорами й фігурантами резонансних кримінальних проваджень, що викликає серйозні сумніви у прозорості та справедливості процедури. Водночас автори звіту зазначили, що значною перешкодою для реального реформування

процедури іспиту залишається активний опір із боку органів адвокатського самоврядування, які чинять постійний спротив будь-яким спробам модернізувати та зробити більш прозорою процедуру складання кваліфікаційного іспиту. Це, у свою чергу, посилює корупційні ризики та поглиблює кризу довіри до інституту адвокатури в Україні (Тіньовий звіт, 2024).

Дискусія і висновки

Отже, проведене дослідження дозволяє зробити висновок про наявність суттєвих системних проблем у процедурі доступу до адвокатської професії в Україні, особливо щодо порядку складання кваліфікаційного іспиту. Основними недоліками чинної процедури є її застарілість, відсутність прозорості й ефективності, а також значні корупційні ризики, що особливо загострилися після запровадження у 2016 р. монополії адвокатів на представництво в судах. Незважаючи на розроблення та ухвалення у 2018 р. нової концепції реформування іспиту, її положення так і не були впроваджені на практиці. Більше того, відповідні рекомендації та критика з боку Європейської комісії та українських експертних кіл залишилися без належної уваги з боку органів адвокатського самоврядування, які чинять постійний спротив модернізації процедури й упровадженню прозорих механізмів оцінювання кандидатів. Відсутність чітких критеріїв об'єктивного оцінювання кандидатів, застарілі методики проведення письмового іспиту, відмова від запровадження новітніх технологій створюють серйозні перешкоди для формування незалежного й високопрофесійного адвокатського корпусу. У підсумку, на сьогодні процедура складання кваліфікаційного іспиту не відповідає сучасним викликам та європейським стандартам, що негативно позначається на довірі до адвокатської професії та ставить під сумнів її реальну незалежність і професійність.

Для подолання зазначених проблем процедури складання кваліфікаційного іспиту доцільно впровадити низку комплексних заходів, спрямованих на забезпечення прозорості, об'єктивності й ефективності цього процесу. Насамперед важливо перейти до комп'ютеризованої форми проведення іспиту, включно з автоматичною генерацією запитань і використанням спеціалізованого програмного забезпечення для оцінювання знань кандидатів, що дозволить суттєво знизити корупційні ризики. Також необхідно переглянути структуру самого іспиту, відмовившись від застарілого формату написання процесуальних документів вручну на паперових аркушах, і замінити його електронними макетами документів та анонімним комп'ютерним тестуванням. Не менш важливим є затвердження єдиних і чітких критеріїв оцінювання знань і навичок кандидатів, а також відкритий доступ до бази запитань кваліфікаційного іспиту. Водночас критично необхідною умовою успішного реформування є подолання опору з боку органів адвокатського самоврядування, що потребує активної позиції громадянського суспільства та підтримки міжнародних партнерів. Реалізація цих заходів здатна значною мірою мінімізувати корупційні ризики, зміцнити довіру суспільства до адвокатури та сприяти наближенню українського законодавства і практики доступу до професії адвоката до сучасних європейських стандартів.

Список використаних джерел

Владишевська, В. В. (2021). *Набуття статусу адвоката в Україні та інших пострадянських країнах: порівняльно-правове дослідження* [Рукопис дис. д-ра філософії]. Національний університет "Одеська юридична академія". <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/58350f96-61f9-481f-81b5-59050e0f1a9f/content>

Питання реформування процедури складення кваліфікаційного іспиту для отримання права на заняття адвокатською діяльністю. (2018). Рішення № 25 від 30.03.2018. Рада адвокатів України. https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2018-03-30-r-shennya-rau-25_5acf55f8a1406.pdf

Про адвокатуру та адвокатську діяльність. (2012). Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>

Про затвердження Офіційної позиції Національної асоціації адвокатів України щодо Тінювого звіту до розділу 23 "Правосуддя та фундаментальні права" Звіту Європейської комісії щодо України у 2023 р. (2024). Рішення № 65 від 21.09.2024. Рада адвокатів України. https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2024-09-21-r-shennya-rau-65_67336ae8492aa.pdf

Тінювий звіт до розділу 23 "Правосуддя та фундаментальні права" Звіту Європейської комісії щодо України у 2023 р. (2024). <https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2024/09/tinovyj-zvit-rozdil-23-yes-ukrayina.pdf>

Тінювий звіт. Адвокатура України: уроки перших років самоврядності. (2018). *Лабораторія законодавчих ініціатив*. https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2024/08/shadow_report_bar_19.09.2018pdf-1.pdf

Ukraine 2023 Report. Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. 2023 Communication on EU Enlargement policy. (2023). *European Commission*. https://enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/SWD_2023_699%20Ukraine%20report.pdf

References

Vladyshevska, V. V. (2021). *Acquisition of the status of an advocate in Ukraine and other post-Soviet countries: a comparative legal study* [Manuscript for the degree of Doctor of Philosophy]. National University "Odesa Law Academy" [in Ukrainian]. <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/58350f96-61f9-481f-81b5-59050e0f1a9f/content>

Issues of Reforming the Procedure for Passing the Qualification Exam for Obtaining the Right to Practice Law. (2018). Decision No. 25 of 30.03.2018. The Bar Council of Ukraine [in Ukrainian]. https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2018-03-30-r-shennya-rau-25_5acf55f8a1406.pdf

On Approval of the Official Position of the Ukrainian National Bar Association on the Shadow Report to Chapter 23 "Justice and Fundamental Rights" of the European Commission's Report on Ukraine in 2023. (2024). Decision No. 65 of 21.09.2024. Bar Council of Ukraine [in Ukrainian]. https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2024-09-21-r-shennya-rau-65_67336ae8492aa.pdf

Shadow report. The Ukrainian Bar: Lessons from the First Years of Self-Governance. (2018). *Agency for Legislative Initiatives* [in Ukrainian]. https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2024/08/shadow_report_bar_19.09.2018pdf-1.pdf

Shadow Report to Chapter 23 "Justice and Fundamental Rights" of the European Commission's Report on Ukraine in 2023. (2024) [in Ukrainian]. <https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2024/09/tinovyj-zvit-rozdil-23-yes-ukrayina.pdf>

Ukraine 2023 Report. Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. 2023 Communication on EU Enlargement policy. (2023). *European Commission*. https://enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/SWD_2023_699%20Ukraine%20report.pdf

On the Bar and Practice of Law. (2012). Law of Ukraine of 05.07.2012 No. 5076-VI. Verkhovna Rada of Ukraine [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>

Отримано редакцією журналу / Received: 14.03.25

Прорецензовано / Revised: 15.04.25

Схвалено до друку / Accepted: 29.04.25

Hanna KLYMENKO, PhD Student

ORCID ID: 0009-0007-4008-3102

e-mail: climenkoanna@gmail.com

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

REFORMING THE QUALIFICATION EXAM PROCEDURE FOR ADMISSION TO THE LEGAL PROFESSION

Background. According to the Constitution of Ukraine, the Bar is an integral part of the justice system. A high level of professional training of advocates is a prerequisite for the proper functioning of the judicial system and effective protection of the rights and freedoms of citizens. In Ukraine, the procedure for passing the qualification exam to obtain the right to practice law is the main stage of access to the profession, which, at the same time, is characterised by several systemic problems and corruption risks that negatively affect the functioning of the justice system, the effectiveness of legal aid provision and public trust in the Bar as an institution. The relevance of this study is stipulated by the need to improve the procedure for passing the qualification exam, which should be in line with the best European and international practices. The purpose of the study is to analyse the current procedure for passing the qualification examination for the right to practice law in Ukraine, to identify its shortcomings and to formulate the author's own view on its reform in accordance with international standards.

Methods. The study is based on the application of the methods of analysis and synthesis, induction and deduction, formal legal and logical legal methods.

Results of the study are to identify several shortcomings of the qualification examination procedure for obtaining the right to practice law and to formulate theoretical provisions and practical proposals for improving the relevant procedure.

Conclusions. It is found that the current procedure for the qualification examination for advocates in Ukraine is ineffective, fails to meet international standards and contemporary requirements, and contains significant shortcomings. These include high corruption risks, a lack of transparency in the assessment process, and outdated methods of knowledge evaluation. To reform the qualification examination procedure, it is proposed to introduce anonymous computer-based testing by adopting the technology of external independent evaluation. This approach is expected to ensure transparency and enhance oversight of the activities of the Bar's qualification and disciplinary commissions. The implementation of these measures will contribute to improving the professional training of advocates, reducing corruption risks, and strengthening public trust in the legal profession.

Keywords: bar, access to the profession of lawyer, advocacy, qualification examination

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.